

Japán új helyét keresi a világban – áttekintés a szigetország négy meghatározó agytrösztjének kutatásairól

Szerző: Aranyi-Aszalós Vivien, 2023. június

Demográfia, energia, a tradíciókhoz való viszony, a Kína és USA közötti helykeresés. Ezek Japán kulcstémái négy meghatározó japán agytröszt angolul elérhető 2023-as kutatásai alapján. Persze ez a tükör erősen torzít: nem Japánt, hanem Japán egy, az angolul beszélő világ számára összerakott képét mutatja.

A japán think tankek elemzései demográfiai, intézményi, nemzetközi és energetikai kérdésekre fókuszálnak. Keresik az ország helyét és feladatát a fogyatkozó népesség, az évtizedek óta akadozó növekedés, Kína erősödése és az energiapolitika felértékelődése közepette.

Japánban sok agytröszt működik (2021-ben [218 intézetet](#) jegyeztek). Négy olyan intézmény 2023-as kutatásait tekintjük át, amelyek angolul is publikálnak, és tematikájuk túlmutat a nemzetközi témákon.

A **Gazdasági, Kereskedelmi és Ipari Kutatóintézet (RIETI)** egy 2001-ben alapított gazdasági agytröszt.

A japán **Energiagazdasági Intézetet (IEEJ)** 1966 óta készít a nemzetgazdaság egésze szempontjából fontos energetikai kutatásokat. Az ezredforduló után kiterjesztették tevékenységüket a környezeti problémák és az energiához szorosan kapcsolódó nemzetközi együttműködések vizsgálatára is.

A Tokiói Egyetemhez tartozó **Társadalomtudományi Intézetet** 1946-ban hozták létre. Jogtudományi, politikatudományi, közgazdaságtani és szociológiai kutatásai Japán mellett Kelet-Ázsia, Európa és az amerikai kontinens egészét elemzik.

A **Mizuho Kutatóintézet** a Mizuho Pénzügyi Csoport része. A több, mint 100 éves múltú műhely gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi előrejelzéssel foglalkozik.

Öregedő társadalom

Japánban az idősek száma nő, a fertilitási ráta alacsony ([1,3](#) – átlagosan ennyi gyermeke születik egy japán nőnek). A jelenleg 126 milliós ország népessége 2065-re várhatóan [90 millióra](#) csökken. A négyből három intézet agendáján megjelenik a folyamat munkaerőpiacra gyakorolt hatásának vizsgálata: úgy számolnak, hogy 2030-ra [7 millió dolgozó](#) fog hiányozni az országból.

Ez a dilemma előhozza a japán társadalom feszültségeit: a bevándorlás, a nők munkaerőpiaci szerepének kérdését és a második világháború utáni időszak értelmezésének konfliktusait. A Japánban élő japán állampolgárok száma 2010 és 2019 között 1,6 millióval csökkent, a külföldi lakosok száma pedig 900 000-rel nőtt. A külföldiek 30 százaléka általános, nem munkához vagy tanulmányokhoz kötött vízummal tartózkodik az országban, azonban az országnak hivatalosan [nincs bevándorlási politikája](#). Ennek okát jól megvilágítja egy friss [közvéleménykutatás](#). Ennek eredményei szerint a társadalom ellenzi, hogy az állam támogassa a gazdasági bevándorlást.

A kieső munkaerő pótlásának másik lehetséges iránya a [női foglalkoztatás növelése](#). A teljes munkaidőben dolgozó japán női munkavállalók mediánjövedelme 2021-ben 22,1 %-kal alacsonyabb volt, mint a férfiaké (ez a különbség Magyarországon 13,1, Németországban 13,7%). Sokan nem teljes munkaidőben dolgoznak, hanem gyermekvállalás után inkább részmunkaidős állást vállalnak. A [RIETI](#) és a [Mizuho](#) kutatóintézetek előrejelzése alapján a női munkavállalás ösztönzésének komoly szerepe lehet a munkaerőhiány csökkentésében.

A világhírű japán filmrendező és animátor, Hayao Miyazaki filmje: Totoro, a varázserdő titka. Forrás: Studio Ghibli

Vissza gyökerekhez?

A gazdaság, a munkaerőpiac és oktatás témájához kapcsolódó szakpolitikai dilemmák mellett komoly viták folynak a Japán államiság alapjairól is. A politikai agendára került a vallás és az állam kapcsolatának elmélyítése, az ország önvédelmi képességének erősítése, a második világháború utáni fejlődés kereteit adó amerikai gyámkodással létrejött intézményi keretek átalakítása. Nagy erők küzdenek a mélyben. Nem csak az 1946-os alkotmány megítélésének [kérdése](#) utal erre, hanem a fenti szimbolikus ügyeket támogató Abe Shinzo volt miniszterelnök elleni merényletet is ezekhez a témákkal kapcsolják össze. A háború utáni újjáépítés és gazdasági fellendülés megítélése egyre vitatottabb:

egyrészt erre az időszakra méltán büszke az ország, másrészt az évtizedek óta tartó stagnálás után egyre erősebben merül fel, hogy a mostani keretek sokban a megszállók iránymutatásai, a japán hagyományok ellenében születtek.

Merre ússzon a sziget?

A kutatások elsősorban a globális trendek értelmezik, valamint Kínát és az USA-t vizsgálják. Japán egy olyan világban találta magát, ahol a gazdasági kérdések [biztonságpolitikaivá](#) válnak, és az államok egyre erősebben avatkoznak be a piaci folyamatokba. Japánban az utóbbi években felerősödött a két legnagyobb külföldi tőkebefektető, az Egyesült Államok és Kína rivalizálása. Fontos kérdés, hogy egy krízis esetén melyik nagyhatalom mellé állna a szigetország, bár ezt a kérdést nyíltan csak a [The Economist](#) feszegeti. A japán agytrösztek óvatosabbak: a kínai gazdaságot és annak amerikai kritikáját [vizsgálják](#) mind a két félnek igazat adva, miközben a japán szellemi tulajdon törvényi védelmének hatékonyságát is [elemzik](#) a kínai piaci gyakorlatokkal szemben. [Előrejelzéseikben](#) pedig a zéró-covid politika alól felszabadult kínai turistáktól várják a gazdasági fellendülés megindulását.

Az értékláncok COVID-19 és az ukrán-orosz háború miatti átrendeződése erősítette a [Délkelet-Ázsiai Szövetség](#) államainak helyzetét: a kínai gyártókapacitások egy része ezekbe az országokba települt át, és ezt japán befektetések is követték. India felemelkedése is megjelenik: nem csak a régióban lettek megkerülhetetlen gazdasági hatalom, meghívott vendégként részt vettek az idei, Hirosimában tartott G7 találkozón is. Az elemzések tanulságai szerint Japán [kereskedelme](#) a jövőben jobban integrálódhat a régióba, az ország maga pedig hintapolitikába kezdhet az USA és Kína között.

A G7 tagországok vezetői 2023-ban Hirosimában, az Atombomba-dóm (az egyetlen szerkezet, ami épen maradt a területen az első atombomba becsapódása után) és az áldozatoknak állított emlékmű előtt. Forrás: The New York Times.

Több atom, élesedő gázverseny, elvesztett energiahatékonysági elsőbbség

Az energia területén öt kulcsszóval dolgoztak a kutatások: [nukleáris](#), [hidrogén](#), [LNG](#), [stabil ellátás](#), [csökkenő energiahatékonyság](#). Japán ma az ötödik legnagyobb széndioxid kibocsátó ország, és 2050-re ezt nullára akarják csökkenteni. Ennek eléréséhez a megújuló energiaforrások mellett nukleáris erőművekbe akarnak fektetni: a régiek élettartamát növelik és újakat is építenek majd. Az egyik jövőbeli technológiai irány, ahol piacvezetői ambíciókkal rendelkezik az ország az a zöld hidrogén előállítás: ezért folyamatosan elemzik az EU zöldpolitikai szabályozásait. Az Unióra nem csak potenciális hidrogénipari kereskedelmi partnerként tekintenek. A szabályozást meghatározó szereplőnek tartják, amely definiálni fogja a globális piac számára mi is az a zöld hidrogén, mikortól számít klímasemlegesnek ez az energiaforrás.

Japán a második legnagyobb LNG importőr volt mielőtt Kína megelőzte a 2010-es évek végén. Az ukrán-orosz háború kitörése után az EU több LNG-t importált a gáztartaléki feltöltésére, ezzel párhuzamosan pedig Kína kereslete csökkent a zéró-COVID politika miatt. Kína gazdaságának újraindulásával azt a kérdést feszegetik a japán elemzők, hogy mi lesz 2023 őszén, amikor mind a három vevő a véges LNG kínálatra fog pályázni.

A háború kitörése az energiapolitika céljait is újra rendezi. Az ellátás stabilitásának biztosítása sok esetben szemben áll a széndioxid kibocsátás csökkentésének céljával. Japán helyzetét még az is befolyásolja, hogy elvesztette energiahatékonysági elsőbbségét. Az egységnyi energiafelhasználásra jutó bruttó hazai fogyasztás tekintetében már az Egyesült Királyság, Olaszország és Németország is megelőzi, aminek az lehet az oka, hogy a szigetországban ezen a területen lelassult a technológiai fejlődés, elavult az infrastruktúra.

Torzíthat a tükör

Az angol források alapján nem kaphatunk teljes képet egy országról. A japán think tankek arról írnak angolul, amit a külföldi olvasóknak szánunk. Vagy azért, mert a szigetország akarja valamelyik területen jobban mutatni magát a világnak, vagy azért, mert egyes témák kurrenszek a nemzetközi elemzői világban. Csak a kirakatot látjuk. Feltűnő például, hogy az elemzett intézetek nem foglalkoztak a digitális technológia, a robotika, vagy az ország iparát meghatározó autóipar ügyeivel.

Az is tanulságos, hogy milyen erős az összhang az agytrösztök angol anyagainak tematikája és a globális gazdaság vezető orgánumának, a The Economist-nak a témaválasztása között. A négy think tank elemzése a hidrogénipart leszámítva párba állíthatóak a hetilap 2023-as Japánnal foglalkozó cikkeivel.

A The Economist japán tematikája: nukleáris [atomerőművek](#) fejlesztése, [társadalmi vita](#) a háború utáni időszak megítélésében, a tradicionális kultúra és a fejlődés [szembenállása](#), az öregedő társadalom [kihívásai](#), Kína-USA rivalizálás [hatása](#) Japánra, Kína [befolyása](#), a japán autóipar [hazai](#) és [külföldi](#) vonatkozásai.

Pályamódosítás?

Japán népessége csökken, gazdasági és technológiai ereje olvadóban. A bevándorlás erősítése helyett a nők munkába állításán gondolkoznak. Energetikában az ellátásbiztonság szempontja tűnik erősödni, felértékelődik a nukleáris energia és a környezetbarát technológiák jelentősége. Kína árnyékában az USA barátsága mellett/helyett ázsiai helyét keresi, egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a japán identitás elmúlt évtizedekben háttérbe szorított elemei.

A japán agytrösztök angol anyagai persze csak a felszínt mutatják. Ez alapján azonban úgy tűnik, a japánok érzik a világháború utáni korszak sikerreceptjének kifulladását, azon gondolkoznak, mit főzzenek ki helyette.